

Ю. О. Кисельов,

*Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка, kyseljov@ukr.net;*

С. В. Кримвська,

*обласна газета „Сарафанне радіо”, м. Умань,
krimovska@gmail.com*

МІСТО УМАНЬ ЯК ПОТЕНЦІЙНИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Близько півсторіччя тому загальне визнання в суспільній географії отримала теорія центральних місць [2; 4]. Згідно з цією теорією, центри різнорангових адміністративних одиниць мають розташовуватися якнайближче до їх географічних центрів, що забезпечувало б оптимальний режим доступу населення до різних послуг. У той же час і адміністративно-територіальний поділ територій держав мусить проводитися в такий спосіб, щоб серединне положення в межах кожного регіону мало б або найбільше за чисельністю населення місто, або місто – визначний історико- культурний центр, або залізничний вузол чи інший знаковий пункт.

У рамках сучасного адміністративно-територіального устрою України положення обласних центрів далеко не завжди відповідає вищевказаним засадам. Якщо, наприклад, Дніпропетровськ, Донецьк, Львів або Тернопіль розташовані поблизу географічних центрів відповідних областей, то цього зовсім не можна стверджувати щодо Запоріжжя, Рівного, Ужгорода або Черкас. Значна віддаленість від цих центрів таких немалих міст, як відповідно Бердянськ, Сарни, Рахів та Умань, створює суттєві складнощі в організації системи послуг для їхніх мешканців.

Серед згаданих населених пунктів особливе місце, на наш погляд, посідає Умань, найкоротша відстань від якої по автодорозі до обласного центру – Черкас – становить близько 187 км [5]. Умань є визначним історичним містом (насамперед, у контексті подій, пов'язаних із Коліївщиною), культурним центром (міжнародне значення має дендропарк „Софіївка”, який запропоновано внести до культурної спадщини ЮНЕСКО),

сакральним місцем для представників однієї з гілок іудаїзму – хасидів (культовий характер для них має могила цадика Нахмана), а також майже серединним пунктом території Української держави, в якому поєднуються різні західно- та східноукраїнські, а також єврейські й польські традиції. Зазначені особливості характеризованого міста зумовили вибір теми нашого дослідження.

Об’єктом нашого дослідження є місто Умань.

Предмет дослідження – чинники, що визначають потенціал Умані для набуття нею статусу обласного центру, а також ті, які не дозволили йому здобути відповідне значення.

Мета статті – із суспільно-географічних позицій проаналізувати чинники, які позитивно або негативно впливають на принципову можливість набуття Уманню статусу обласного центру.

Завдання статті:

- окреслити деякі особливості міста Умань на загальноукраїнському тлі;
- сформулювати головне центрографічне обґрунтування обласного значення Умані;
- визначити історичні, геокультурні та геолінгвістичні чинники, що мали б сприяти набуттю Уманню статусу обласного центру;
- виявити фактори, які перешкоджають одержанню Уманню обласного центру;
- позначити територію, що б мала входити до уявної Уманської області.

Виклад основного матеріалу. Однією з негативних, на нашу думку, особливостей сучасної схеми адміністративно-територіального поділу України є те, що на Правобережжі Дніпра наявна непорівнянна (у всеукраїнському масштабі) площа між Києвом на півночі (відстань – близько 211 км), Одесою на півдні (близько 272 км відстані), Вінницею на заході (відстань – близько 159 км) та Черкасами на сході (близько 187 км відстані), де відсутні обласні центри. Загальновідомо, що просторова близькість до обласного міста зумовлює доступність для населення багатьох послуг –

адміністративних, торговельних, культурних, освітніх тощо. Тому перебування значної кількості громадян України – мешканців південного заходу Київщини, західних частин Кіровоградської й Черкаської областей, північних фрагментів Миколаївщини та Одещини – на вагомій віддалі від центрів областей створює досить істотні проблеми у задоволенні ними різноманітних інтересів.

Майже в центрі вищевказаного чотирикутника розташована Умань, яка має відносно давню історію заснування, була ареною численних знакових подій української минувшини, зокрема Коліївщини, а сьогодні є другим за людністю містом Черкаської області, розміщеним ніби на протилежному (щодо обласного центру) її „полюсі”. Населення міста в наш час становить понад 87100 осіб, що зумовлює певне тяжіння до нього багатьох населених пунктів не лише Уманського та прилеглих до нього районів Черкаської області, а й суміжних територій Вінницької, Київської, Кіровоградської, Миколаївської та Одеської адміністративних областей. Варто додати, що за даними перепису населення 1926 р., мешканців Умані налічувалося близько 45 тис. осіб, тоді як у Черкасах тоді нараховувалося лише 22 тис. (на той час там ще не було побудовано низку великих підприємств, що притягли потоки інженерних і робітничих кадрів з усього колишнього СРСР).

У зазначених рисах географічного положення Умані, величині міста і сфері його впливу ми вбачаємо її досить значний потенціал для набуття обласного рівня з одержанням відповідного статусу [3]. Крім того, важливу роль відіграє відмінність мікрорегіональних геокультурних, діалектологічних і деяких інших особливостей Уманщини (так ми звемо сукупність західних районів Черкаської області з неофіційним центром в Умані) від власне Черкащини.

Зокрема, в архітектурному аспекті на більшій частині Черкаської області в минулі часи були поширені дерев'яні житла, а вікна хат традиційно мали ставні. Уманщині були властиві глинобитні хати з каркасами без ставень на вікнах. У геолінгвістичному вимірі для Уманщини характерна, зокрема,

протяжність голосних, твердість вимови, яскраво виражене „з”, яке часто приставляється до слів, що в літературній українській мові починаються з голосних (*голія, Голька, госеледець* тощо). Дієслова вимовляються, як правило, в повнозвучній формі, без скорочень (*бути, робити, ходити* та ін.), тоді як Черкащині притаманні скорочення дієслів (*буть, робить, ходить* і т. ін.); крім того, „л” там вимовляється майже так само м’яко, як і на Полтавщині.

На нашу думку, показове значення має й той факт, що з Умані до Черкас немає прямої автодороги (на неї можна потрапити, лише переїхавши на розвилці трасу Київ – Одеса), а також те, що в уманських вишах масово навчаються студенти з кількох суміжних областей, чого не можна зауважити щодо ВНЗ Черкас.

Поряд із вищенаведеними передумовами становлення Умані як обласного міста, необхідно також зауважити щодо чинників, які перешкодили її перетворенню на регіональний центр. Одним з них є недостатня розвинутість залізничного сполучення міста із зовнішнім світом. Через Умань проходить лише одна колія, а це, починаючи вже з першої половини ХХ ст., суттєво ускладнило ймовірне виконання цим містом центральних функцій. Але при цьому варто зазначити, що й Черкаси також не є залізничним вузлом, що робить вищезазначений „недолік” Умані як потенційно обласного міста досить суб’єктивним.

Іншою проблемою характеризованого населеного пункту є складнощі з водою. У межах міста (на одній із його околиць) тече лише одна річка – Уманка (ліва притока р. Ятрань), представлена, до того ж, своїми верхів’ями. Є ще Кам’янка, яка використана у всіх гідропоруках „Софіївки”; ці дві річки зливаються в один водотік у межах історичного центру міста (під колишньою фортецею) та разом уже впадають у Ятрань за містом. Попри це, містові бракує джерел водопостачання, у зв’язку з чим вода в помешкання уманчан подається лише кілька годин на добу. Більшість обласних центрів України забезпечені водою краще. Проте, на нашу думку, й ця проблема для Умані як

можливого обласного центру є відсною. Адже значні труднощі з водою властиві й такому місту, як Львів, що розташований на вододілі. Крім того, одним з імовірних напрямків поліпшення ситуації з водозабезпеченням Умані може бути активніше, ніж тепер, використання ресурсів підземних вод. На думку фахівців, сьогодні є можливість забезпечити місто власною водою зі свердловин [1].

Отже, не зважаючи на окремі негативні аспекти свого географічного положення, Умань таки має підстави для набуття статусу обласного центру. На наш погляд, доцільним було б (за умови принципового збереження далеко не ідеальної чинної схеми адміністративно-територіального устрою України, яка вже давно не відповідає потребам часу) утворити Уманську область у складі прилеглих районів шістьох нині існуючих областей.

Вважаємо, що до пропонованої нами Уманської області орієнтовно мали б увійти території Бершадського, Гайсинського, Теплицького й Чечельницького районів Вінницької області (ймовірно, з м. Ладижин), Ставищанського й Тетіївського районів Київської області, Гайворонського, Голованівського, Новоархангельського й Ульяновського районів Кіровоградської області, Кривоозерського району Миколаївської області (можливо, також і м. Первомайськ), Балтського, Кодимського й Савранського районів Одеської області, а також Жашківського, Маньківського, Монастирищенського, Тальнівського, Уманського та Христинівського районів Черкаської області. Разом у такій новоствореній області налічувалося б 20 адміністративних районів (і до трьох міст обласного підпорядкування), а центр області розташовувалося б недалеко від географічного центру території (рис. 1).

Рис. 1. Орієнтовні межі пропонованої до утворення Уманської області

Висновки та перспективи подальших досліджень. Співвідношення центрографічних, історичних, геокультурних, геолінгвістичних і соціально-економічних чинників, які, з одного боку, увиразнюють роль міста Умань як потенційного центру, здатного охопити своїм впливом досить значні за площею суміжні території, та, з іншого боку, стають на заваді виконанню згаданим містом центральних функцій, усе ж свідчить про переважання першої групи факторів і вагому перспективність надання Умані (в разі збереження нині існуючої загальної схеми адміністративно-територіального поділу України) статусу обласного центру із включенням до складу Уманської області низки районів шістьох сьгоднішніх областей.

Як один із напрямків подальших досліджень порушеної нами проблеми, варто відзначити питання потенційного виокремлення адміністративних областей України з центрами в таких великих містах, як Кривий Ріг і Маріуполь, що дозволило б зменшити розміри надто великих за площею й чисельністю населення сьгоднішніх областей – відповідно Дніпропетровської й Донецької.

Література

1. В Умані до кінця року буде цілодобове водопостачання // Сарафанне радіо. – 1 серп. 2013 р. – С. 3.
2. Лёш А. Географическое размещение хозяйства / А. Лёш ; пер. с англ. Л.А. Азенштадта и др. ; вступит. статья и ред. Я.Г. Фейгина. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1959. – 455 с.
3. Умань мала б стати обласним центром... не Черкащини // Сарафанне радіо. – 29 серп. 2013 р. – С. 3.
4. Christaller W. Central places in Southern Germany (American edition, Englewood Cliffs) / Walter Christaller. – New York, 1966. – 452 p.
5. della.ua / Режим доступу: www.della.ua